

Szakmai – civil – egyesületi lét a pedagógus szakmában¹

Előadásomban természetesen az alapítása 125. éves évfordulójára tekintő Magyar Pedagógiai Társaság a minta. Mészáros István és Kelemen Elemér tanulmányaiból jól feltárul a keletkezéstörténet s ennek társadalmi környezete. Utóbbi szélesebb kontextusba helyezve értékeli a 19-20. századfordulót megelőző korszak szakmai megelevenedését. A Kiegyezést követő, felgyorsult polgári fejlődés, városiasodó élet általában a civil egyesületek, körök, klubok létrehozásának idejét is jelentette.

Nem véletlen az, hogy még a gyerekvilágban, az iskola világában is tükröződik ez a buzgalom, s ne csak a Pál utcaiak „Gittetegyületére” gondoljunk, de gondoljunk – még a cserkészzet „importja” előtt – Gábor Ignác budapesti „Vándormadaraira”, a kaposvári Hortobágyi István „szittyáira”, mint a serdülőszervezetek előképére. S a hirtelen mennyiségében is növekvő pedagógustársadalomban is sokasodtak a szerveződések. A tanítómozgalmak (gondoljunk akár Czabán Samura, akár másokra) mellett az egyházi készletű szervezetek mellett egyre inkább szekuláris pedagógus szakmai szervezetek szerveződési ideje ez a korszak. A Középiskolai Tanárregyesület a tanári szakma „elitjét” gyűjtötte egybe, Csőregh Éva kutatásai 1897-re datálják a Rajztanárok Egyesülete létrehozását, 1902-ben a Népiskolai Ifjúsági Könyvtárak Intéző Bizottsága jött létre, ugyanebben az évben a Napközi Otthoni Központi Bizottság, 1905-ben az Országos Gyermekvédő Liga.

A pedagógia gyorsan fejlődő tudományos fellegvéraiban, az egyetemeken, tanítóképezdésekben is megindult a szervezkedés. Szathmáry Károly, Molnár Aladár, Zirzen Janka, Péterfy Sándor, Kiss Áron már 1878-ban kísérletet tett Paedagogiai Társaság létrehozására, de csak 3 évre futotta a lelkesedésből. Alig egy évtizedre rá Klamarik János látott a szervező munkához, s 1891-ben Heinrich Gusztáv elnökletével így alakulhatott meg az immár tartósan életképes ünnepelt, a Magyar Paedagogiai Társaság. A budapesti egyetemi tanár 10 év után adta át a társaság elnökletét a pedagógia tudós professzorának, aki 20 éven át állt a társaság élén Gyulai Ágost titkársága mellett (aki egészen 1946 májusáig viselte e tiszteletet). Az alapító alapszabály szerint „akadémiai elven” mindig 100 kiváló tanfő (olykor „tanleány”) kerülhetett a társaságba szigorú jelölés mellett. Az igazsághoz tartozik, hogy a maximális létszámot sose „töltötték fel”. S megjegyzem azt is, hogy e 100 fős „nomenklátúra” hagyományát idézi fel a mai társaság ún. Szakmai Kollégiuma a maga „zárt számával”.

A társaság alapítóinak ethoszában felismerhető Eötvös és Trefort szellemisége. Előbbi neve és hagyománya egyben az 50 év előtti „forradalmas és szabadságharcos” időkre is emlékeztetett. A Magyar Paedagogiai Társaság új kihívásokra válaszoló küldetése a teológia és a filozófia ölelő karjaiból kibontakozó, a modern „tu-

¹ Elhangzott 2015-ben Budapesten a Magyar Pedagógiai Társaság Szakmai Kollégiuma ülésén..

dományos klubban” is elfogadott neveléstudomány megfogalmazása állt. A jeles alapítók egyetemi tanszékeit már pedagógiainak nevezték. Megszületett a jeles folyóirat, a Magyar Paedagogia, élénken megindult az egyleti élet, jeles felolvasások, művek születtek a társasági élet nyomán.

A háború előtt még egy szakmai kihívással kellett szembenéznie a társaságnak. Ez volt az Európa-szerte, s hazánkban is különös dinamikával terjedő Gyermektanulmány, illetve a reformpedagógiák. Adataink vannak arról (Deák Gábor nélkülözhetetlen Gyermektanulmány-monográfiájából követhetjük), hogy a Társaság tagjai ismerték, érdeklődéssel olvasták az „új világnak új iskolát” követelő, új interdisciplinát megjelenítő mozgalom jeleseit, de óvatosan fogadták térnyerését. Hagyománytisztelő, konzervatív felfogásuk (alapvetően a herbarti pedagógiai tradícióban gyökerező hitvallásuk) alapján féltették a még alig talpra állt új szakma, a neveléstudomány integritását. A franciás műveltségű kolozsvári professzor, Felméri Lajos érdeklődése, s a fővárosi Weszely Ödön eklektikus nyitottsága tekinthető kivételnek. Mindez nem zárta ki azt, hogy – a háború utáni olasz-magyar diplomáciai közeledés jegyében – Maria Montessori tiszteletbeli tag lehessen. (A jeles eseményt korabeli emléktábla örökíti meg a budapesti Károli Egyetemen.)

A két háború közti időben ezt az integritást, szakmai hitelességet igyekezett őrizni a Társaság. Hunyady György kutatásaiból ismerjük az 1925-től 1938-ig elnökösködő (a közelet más színterein is szereplő) Kornis Gyula tisztességes emberi helyzetét a közeledő náci veszéllyel szemben. A háború végéig rövid időközönként változó tisztikar vezette a társaságot Pintér Jenő, Prohászka Lajos neve a „védjegy”.

A háború pusztításai után 1946-ra sikerült a talpra állás. Főtitkár lett Hajdú János, titkár Zibolen Endre. Ezután 1949-ben ellehetetlenülő viszonyok közepette háromtagú bizottságra (Vajda György Mihályra, Faragó Lászlóra és Zibolen Endrére) bízta a Társaság ügyeit a közgyűlés. A forradalom centenáriumi évének kétarcúságában zajló – már be nem fejeződhetett – IV. Nevelésügyi Kongresszus légköre előrevetítette a végzetet. 1950-ben belügyminiszteri rendelet oszlatta fel a Magyar Paedagógiai Társaságot.

A „búvópatak-esztendőkről” kevés az adatunk, a szereplők életútjának feltárása folyamatos. Maradjunk annyiban: 1956 nyarára akár a Petőfi Körben, akár különösen a legendás Balatonfüredi Konferencián már újra ott vannak, s szót, teret kérnek maguknak a háttérbe – akár internálásba – szorított, de aktivitásra kész egykori tagtársak. (Kiss Árpádról még lesz szó.) A konferencia a nevelésügy határozott korrekciójára szólított fel, s a megújításban szerepet szánt a Magyar Pedagógiai Társaság helyreállításának is. Erre azonban 10 évet kellett várni.

A nemzeti tragédia után a békés fejlődésre, fejlesztésre kényszerülő hatalom megértette: szövetséget kell kötnie az értelmiséggel, s ebbe a stratégiába illett az újjászervezés támogatása. Kritikus idők a 60-as évek második fele, hiszen már reformideológiák zengenek Európa ezen felén is, az iskola világát illetően még a Szovjetunióban is – izgató hírekkel jönnek haza a magyar pedagógusdelegációk: egy

modernizációs hullámról szólnak. Óvatos az enyhülés. Az újjászervezés a Pedagógus Szakszervezet politikailag biztonságos védőszárnyai alá rendezve kerülhet sorra 1967 áprilisában. (Vannak értelmezések, nem egyedül áll ezzel Mészáros István, aki a „kollaboráció eszközeinek” láttatja az új társaságot, s kétségbe vonja a kontinuitást.) Az újjászerveződés patikamérlegén kimért vezérkara csakugyan eklektikus, a pártállam fontos szervezetei (minisztériumok, ifjúsági szervezetek, nőtanács, az akkori egyetemi szféra kétség kívül lojális kitüntetettjeinek nevei olvashatók a reprezentatív listán, de ott találjuk Zibolen Endrét, Kiss Árpádot, Szávai Nándort, Durkó Mátyást is, hogy a korábbi és későbbi „nehéz emberek” nevét is említsem. Ennek a grémiumnak kerül az élére Jausz Béla és a legendás szervező Simon Gyula.

Egy korábbi tanulmányomban úgy foglaltam állást, hogy bármi is volt az alapítók-engedélyezők szándéka (akár a szakma „pacifikálása”, akár más hatalmi szereplők részéről „serkentése”), a tény tény: egy párbeszédre hivatott testület jött létre, amelyik nem volt azonos felhatalmazóival, amelynek kötelezettségei támadtak egyre növekvő tagsága részéről, és a helyzetéből adódóan kellett vállalnia autonóm álláspontokat, élére állhatott a meginduló „szakmai pezsgésnek”. (A szakszervezet védőszárnyai alatt ehhez irigylésre méltó infrastruktúrához is jutott, a szerveződő megyei továbbképzési kabinetek munkatársaiban a vidéki tagság is lelkes batorítókat kaphatott.) Sajátos adalék a megalakuláshoz: a pártállam két feladatot bízott mindjárt a megalakuláskor a társaságra – mintegy „cserebé” az engedélyezésért. Az első: a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 50. évfordulója iskolai ünnepléseinek gondozása, a másik: a hátrányos helyzetről való szakmai gondolkodás. Érdekes mindkét feladat. Az elsónél arra következtetek, hogy a sajátos „nemzeti politikát” megjátszó állam „már” ezzel a feladattal – minden politikai hűségnyilatkozat dacára –, nem kívánta kockáztatni legitimitását (északi szomszédunkban a reformista Dubcek a párt főtitkára ebben az időben!). A „hátrányos helyzet” fogalmának állami elismerése ekkor a hatalmon lévő munkásosztály dicsőségébe vetett hitet rombolta volna a feltételezések szerint. (10 év múlva megindul a Társadalmi Beilleszkedési Zavarok program is – tudomást kell venni a devianciákról, de a rendszerkritika szabadsága még várat magára.) A megalakulás után sor kerül az V. Nevelésügyi Kongresszusra. (Ezt Darvai Tibor fiatal kutató a reformellenes visszarendeződés dokumentumaként láttatja mostanában.)

Álláspontunk mindezzel együtt az, hogy korszerű keretek között létrejött egy szakmai civil közösségi élet feltételrendszere, és sok kiváló szakember élt ezzel a lehetőséggel. Emlékszem, Vészi János és Jeney Lajos a felnőttoktatási szakosztály keretei közt mutatta be „utópiáját”, az akkor „alfáknak” nevezett általános művelődési központok terveit, Gáspár László indulása is köthető a neveléseméleti szakosztályhoz, Mihály Ottó a neveléstudományi szakosztály élére áll (nem is gondolva arra ekkor, hogy nehéz helyzetbe hozza a társasághoz mint „állampárti kövülethez” viszonyuló új neveléstudományi szerveződés, a HERA szervezőit.)

A rendszerváltás idejét infrastruktúrája maradványain élte meg a Fáklya klubban

a társaság vezetése. Horváth Márton főtitkár és szűkülő csapata fokozatosan átadta a helyét az újaknak. Még eljött, s keményen képviselt társasági érdekeket az új országos háttérintézet vezetőjével a Pedagógiai Szemle közös fenntartásának megőrzését kiharcoló diplomáciai tárgyalásra, de átadja a helyét egy új vezetési szerkezetnek, a soros elnökök egymást váltó operatív csapatának. A soros elnökök köréből hadd emeljem ki Benkő Loránd professzornak korát meghazudtoló hűséges aktivitását.

A rendszerváltás kihívásai nem egyszerűen a „múlt rendszerrel” való szembenézés követelményét jelentette. Új helyzet, a politikai-eszmei pluralizmus a pedagógus civil szervezetek sokaságát hívta életre. A társaságot közvetlenül is érintette a Magyar Rajztanárok Országos Egyesületének talpra állása (hiszen Balogh Jenő hűséges tanítványai kiváló Vizuális nevelési szakosztályt működtettek egészen Gere Zsuzsa haláláig), az Óvodapedagógusok Egyesülete (hiszen a Kisgyermeknevelési szakosztály ma is a legrendezettebb szervezeti egységünk, Szabadi Ilonka, Tomor Lajosné után Villányiné Jutka tartja kézben), a különböző felnőttképzési szervezetek, az intézménytípusonkénti szerveződések (Általános Iskolai Igazgatók Egyesülete, a Gimnáziumok Országos Szövetsége), szakértők szerveződései, megannyi alternatív pedagógiát megjelenítő egyesület stb.

Megszűnt a társaság monopolhelyezete a szakmai érdekérvényesítésben, szövetségesek, vitapartnerek (közük politikailag mindkét irányban erőteljesebben elkötelezettebben, pl. a Loránd Ferenc szervezte Az iskolai esélyegyenlőségért egyesület, a Zsolnai József toborozta Új Magyar Iskolákért Egyesület, a nemzeti pedagógus kar ethoszát idéző „nemzeti” és „keresztény” jelzöt viselő tanáregyesületek).

A társaság válasza – ekkor már Köpeczi Béla elnöklí és Széchy Éva a főtitkár – a helyzet tudomásulvétele, a partnerségek megszilárdítása (ezt a célt is szolgálta az 1994-ben a vártnál hűvösebb kormányzati támogatás mellett szerveződő, ám Göncz Árpád államfő megtisztelő látogatásával jellemezhető VI. Nevelésügyi Kongresszus). A szervezet belső életét illetően pedig nyitás – az egyesületi törvény lehetőségeivel élve – olyan szervezeti egységek létrejöttének támogatása, melyek egy-egy különleges szegmensét jelenítik meg a pedagógusközösségnek. Soroljuk ide a Diszlexiás Gyermek Fejlesztéséért Szakosztályt, vagy a Színes Húrok Szakosztályt, a fiatal Kőbányai Szenior Mentor Szakosztályt, a Tanulókört, az ÁMK-szakosztályt, vagy a vártnál rövidebb ideig működött Közlekedéspedagógiai Szakosztályt. Újjászerveződött a Mozgalompedagógiai Szakosztály.

A társasági létszám stabil, lassú növekedés jelzi a szakma bizalmát, 2500 fő körül tartjuk nyilván tagjainkat. Vannak megyék, ahol elsorvadt a társasági élet (Vas, Zala, Csongrád) – tudomásul kellett vennünk, van, ahol személyi feltételektől, a vállalkozó kedvű személy támogató munkahelyétől függően pulzál a társasági élet. Győr-oson-Sopron megye most például a legélénkebbek közül való. Szakosztályok próbálkoztak integrációval, így jött létre a Gyermekérdekek Szakosztálya – Korczak Munkabizottság, s 2016-ban a területi (tagozati) életben is történtek kísér-

letek regionális integrációra, Szigetvárott létrejött a Dél-dunántúli tagozat, október 27-én Északnyugat-dunántúli tagozatot hoztunk létre.

A társaság elismertségének jele, hogy hosszú éveken át volt (olykor több) delegátusa az Országos Köznevelési Tanácsban, elnökünk, Benedek András ma is ott foglal helyet. Megőriztük szakmai befolyásunkat az Új Pedagógiai Szemle felett, segítjük az A Kisgyermek c. szaklapot, jelen vagyunk a digitális sztrádán. A facebook oldalt 1800 fő látogatja.

A társaság vonzereje, életképessége szerényebb, szegényesebb lett volna Ádám György elnök nélkül. Az akadémikus professzort a VI. Nevelésügyi kongresszus után választottuk a társaság élére és a VII. kongresszus után vonult vissza. Hosszú és kimagasló szakmai teljesítményeket felmutató pályájának fontos összetevőjeként tartotta számon a társaság élén töltött évtizedet. Elnöksége alatt hagyományozódott két jellegzetes társasági rendezvény. Az „ünnepnapok az életen át tartó tanulásért” programsorozat minden ősszel keretbe foglalja a tanulásról szóló sokféle programot, a központi és a helyi rendezvényeket. 2017-ben 15. alkalommal kerül sor a Staféta-táborra, a pedagógus nemzedékek tapasztalatátvevő-átadó táborozására. Különböző helyszíneken készültek fel a kollégák a vendégfogadásra, néhány év Csillebérc után Esztergomban, Kétegyházán, Veszprémben, Ajkán, Győrben, Salgótarjánban, Balatonfüzfőn, Debrecenben.

A megszűnését kimondó Magyar Szakképzési Társaság hűséges aktivistái a Magyar Pedagógiai Társaságban megalakult Szakképzési Kollégium keretei között folytatják tevékenységüket, Szenes György kollégiumi elnök harcos képviselője a szakképzés elmaradhatatlan modernizációjának.

Így érkezett el a 125. év. Az elnökség kétéves programot tervezett. Ennek része a mai program is. Ennek értékelése még nem képezheti történeti elemzés tárgyát.

Trencsényi László